

زبان فارسی

زبان یکی از فعالیت‌های ذهنی است و علایم، نشانه‌ها و رمزهایی را در بر می‌گیرد که فرایند ارتباط بین افراد را ممکن می‌سازند. زبان مهم‌ترین ابزار ارتباط با دیگران است. دانشمندان علوم تربیتی و زبان‌شناسان، در اثر تحقیقات زیاد دریافته‌اند که بین تکامل شخصیت و مهارت زبان آموزی و توانایی ذهنی، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد؛ به گونه‌ای که انسان‌های برجسته و هنرمند همواره از زبانی گویا، قلمی توانا و قوه‌ی ادراک قوی برخوردار بوده‌اند. فرد از طریق مهارت‌های گوش دادن و خواندن، از افکار و اندیشه‌های دیگران مطلع می‌شود و از طریق مهارت‌های گفتن و نوشتن، افکار و اندیشه‌های خود را با دیگران منتقل می‌کنند با توجه به اینکه انسان موجودی اجتماعی است و هر موجود اجتماعی برای تداوم زندگی خود به ارتباط و تفاهم با دیگران نیاز دارد، زبان به عنوان ابزار برقراری ارتباط با دیگران برای تداوم حیات اجتماعی لازم و ضروری است لذا یادگیری و کسب توانایی در مهارت‌های زبانی برای دانش‌آموز دوره‌ی راهنمایی نیز اهمیت زیادی دارد.

زبان فارسی گنجینه‌ای از فرهنگ ایرانی را به همراه دارد که بدون آگاهی از این گنجینه نمی‌توان آن را به طور جامع فرا گرفت زبان فارسی مجموعه‌ای از افکار، آداب و رسوم و به طور کلی فرهنگ گذشته و حال را

نشان می‌دهد؛ بنابراین، علاوه بر ایجاد ارتباط بین افراد، ابزاری برای آگاهی یافتن از میراث ارزشمند و فرهنگ ایرانی و اسلامی نیز است از سوی دیگر، زبان وسیله‌ای برای ابراز وجود و بیان خواسته‌ها و تمایلات درونی است. با توجه به تحولات درونی نوجوان و تمایل او به بیان اندیشه‌ها و افکارش، کسب مهارت‌های زبان و تقویت آن‌ها از طریق کتاب فارسی اهمیت بسیار حیاتی برای نوجوان دارد وقتی دانش‌آموز در کسب و کاربرد مهارت‌های زبانی توانا باشد، می‌تواند با زبان ادبی نیز با دیگران ارتباط برقرار کند در ارتباط زبانی تمام پیام‌ها قابل فهم نیست اما در ارتباط ادبی پیام کاملاً قابل درک نیست. این امر سبب می‌شود تا بار معنایی واژه‌ها در زبان فارسی نسبت به ادبیات فارسی تفاوت داشته باشد.

هنگامی که دانش‌آموز درباره‌ی موضوعات روزمره و عادی روزنامه یا مجله می‌خواند، از زبان بهره می‌گیرد اما زمانی که با الهام از پدیده‌های طبیعی به گفتار و نوشتار خود رنگ ادبی می‌بخشد، از زبان ادبی استفاده می‌کند هدف اصلی این است که دانش‌آموز با توانایی در کاربرد مهارت‌های زبانی، از زبان ادبی نیز برای برقراری ارتباط استفاده کند، در غیر این صورت آموزش ادبیات در دوره‌ی اول متوسطه مؤثر و مفید نخواهد بود.

یکی از اهداف زبان آموزی در دوره‌ی اول متوسطه این است که دانش‌آموز از زبان فارسی به عنوان بهترین وسیله برای موفقیت در دروس دیگر استفاده کند. او در مرحله‌ای از تحصیل و زندگی باید زبان فارسی و ارکان آن را به درستی فرا گیرد و کاربرد مهارت‌های زبانی به او کمک می‌کنند تا منظور خود را به راحتی بیان کند، احساسات و عواطف خود را ابراز نماید و با محیط اطراف خود ارتباط برقرار کند. اگر معلم و دانش‌آموز به موضوع فراگیری و تقویت مهارت‌های زبان فارسی در دوره‌ی اول متوسطه بی‌توجه باشند، به طور مسلم آموزش ادبیات فارسی نیز با مشکل رو به رو خواهد شد؛ زیرا دانش‌آموزی که در کاربرد زبان، توانا و مسلط نباشد چگونه می‌تواند متون ادبی را خوب بخواند و خوب بنویسد. پس لازم است دانش‌آموز درست گوش دادن و درست به خاطر سپردن را بیاموزد تا بتواند افکار خود را به خوبی بیان کند و در صورت لزوم بنویسد.

معلم می‌تواند علاوه بر پرورش مهارت‌های زبانی، دانش‌آموزان را با زبان ادبی و ارزش‌های هنری نیز آشنا کند به همین منظور، باید قدم به قدم آنان را در عرصه‌ی زبان فراتر ببرد و به سوی ادبیات فارسی هدایت کند. همان‌طور که در خلق یک تابلوی نقاشی، رنگ نقش اساسی دارد؛ در ایجاد اثر یک ادبی نیز، زبان محور و زیر بنای کار است. بدون توجه به زبان و تقویت آن، چگونه می‌توان از دانش‌آموزان دوره‌ی اول متوسطه و حتی دوره‌های بعدی انتظار داشت که در پهنه‌ی ادبیات قدم بگذارند؟ نتیجه‌ی این بی‌توجهی‌ها این است که نوجوانان نه زبان را به درستی یاد می‌گیرند و نه ادبیات را. زیرا لازمه‌ی درک ادبیات داشتن مهارت کافی در زبان و به کارگیری آن است. اگر بدون توجه به زبان، به تقویت ادبیات پرداخته شود نتیجه‌ای جز بی‌رغبتی و بی‌میلی به آن نخواهد داشت.

با توجه به مطالبی که بیان شد، می‌توان گفت در دوره‌ی اول متوسطه بیش‌تر بر زبان آموزی تاکید می‌شود تا آموزش ادبیات از این دوره با تقویت مهارت‌های زبانی، دانش‌آموز برای پذیرفتن و درک متون ادبی در دوره‌ی متوسطه آماده می‌شود اگر چه در آن دوره نیز لازم است به زبان فارسی و تقویت مهارت‌های آن به طور جدی توجه شود.

هم مگر پیش نهد لطف شما گامی چند

ما بدان مقصد عالی نتوانیم رسید

چند نکته درباره‌ی نحوه‌ی تدریس درس فارسی:

تدریس، فعالیتی تابع اصول و مبانی طراحی و برنامه‌ریزی است برای ارزیابی مناسب محتوای کتاب به دانش-آموزان،

تنها یک شیوه‌ی خاص وجود ندارد. چنانچه برنامه درسی به صورت منطقی و اصولی طراحی شده باشد، روش‌های

تدریس مناسبی را نیز ایجاد می‌کند. بدین جهت، از همکاران ارجمند انتظار می‌رود محتوای هر درس را طوری

ارایه دهند که :

۱- مهارت‌های زبانی (گوش دادن، گفتن، خواندن، نوشتن) اعتماد به نفس، خلاقیت، روحیه‌ی پژوهش و کنجکاوی،

روحیه استقلال و مهارت‌های روانی - حرکتی در دانش‌آموزان تقویت شود.

۲- دانش‌آموزان ضمن برخورداری از ذهنی خلاق و پویا، توانایی درک و خلق آثار هنری و ادبی را داشته باشد. تحقیقات آموزشی نشان داده است که به کارگیری روش‌های خاص در تدریس یک درس مؤثر نیست.

بهتر است با توجه به ساختار و ماهیت برنامه‌ها و ضرورت‌های زندگی و نیازهای مخاطبان، از روش‌های موجود به

صورت تلفیقی بهره گرفته شود.

۳- روش‌های تلفیقی به گونه‌ای باشد که دانش‌آموزان را در بحث‌ها و فعالیت‌های کلاسی و پاسخ به خود آزمایی‌ها

درگیر و شریک نماید. از یاد نبریم که وظیفه‌ی اصلی معلم و برنامه‌ی درسی مناسب، عبارت است از فراهم کردن

زمینه‌های رشد کامل، همه جانبه و دایمی دانش‌آموز و نیز کشف، پرورش و به ثمر رساندن استعدادها و فردی که در

یک جامعه‌ی آزاد حایز اهمیت اساسی است. آزاد سازی و به کمال رساندن نیروهای درونی دانش‌آموزان، هدف محوری آموزش و پرورش است و اعتلای شناخت فرد از خود بزرگ‌ترین جلوه‌ی آن به شمار می‌آید.

بررسی برخی از روش‌های معمول در تدریس فارسی:

۱- **روش مباحثه:** در این روش دانش‌آموز یا معلم سوال می‌کند و معلم یا سایر دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند. دانش‌آموز از طریق فعالیت‌هایی که انجام می‌دهد به کسب دانش و تجربه می‌پردازد در این روش، هم درس فارسی آموزش داده می‌شود و هم قدرت دانش‌آموز در مهارت‌های ذهنی و زبانی تقویت می‌شود در آغاز ممکن است معلم این روش را به سختی بتواند در کلاس درس فارسی دوره‌ی اول متوسطه به کار ببرد اما تجربه نشان می‌دهد که دانش‌آموزان به تدریج با این روش خو می‌گیرند یکی از هدف‌های مهم این روش، پرورش توانایی استدلال و قدرت بیان دانش‌آموزان است. (درس فارسی نیز چنین هدفی را دنبال می‌کند) این روش را می‌توان به شکل‌های گوناگون مثل میزگرد یا دایره‌ی باز، مذاکره و مناظره سازمان دهی کرد و پس یا پیش از سخنرانی نیز می‌توان به کار برد به کارگیری این روش باعث ایجاد حس اعتماد به نفس در دانش‌آموز، کنجکاوی، طرح پرسش و ارایه‌ی راه حل از طرف او می‌شود البته استفاده از این روش نیاز به قدرت رهبری و مدیریت معلم دارد. از انواع روش‌های مباحثه به موارد زیر اشاره می‌شود.

الف) روش پرسش و پاسخ (روش سقراطی): پرسش و پاسخ نه تنها یکی از مهارت‌های تدریس به شمار می‌رود بلکه روشی برای بحث و گفتگو نیز است و در درس فارسی می‌تواند کاربرد زیادی داشته باشد. معلم سوال می‌کند و دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند سوال‌های معلم طوری مطرح می‌شود که دانش‌آموز به سوی پاسخ هدایت می‌شود. و از ناآگاهی خود نسبت به موضوع باخبر می‌شود. هنگامی که معلم در نظر دارد دانش‌آموزان را به تفکر درباره‌ی مطالب درسی ترغیب کند یا طالب قبلی را مرور کند یا از درس خوانده شده ارزشیابی کند، می‌تواند از روش پرسش و پاسخ استفاده کرد. این روش نه تنها موجب درگیری و تعامل بین معلم و دانش‌آموز می‌شود بلکه به موضوع و مطالب درسی نظم منطقی می‌دهد زیرا در روش استقراری سیر سوال‌ها و پاسخ‌ها از جزئیات به کلیات است.

ب) روش بحث آزاد: در این روش معلم سوالی مطرح می‌کند و دانش‌آموزان را برای شرکت فعال در

بحث، آزاد می‌گذارد

این روش بیش‌تر در کلاس‌های نگارش قابل استفاده است به عنوان مثال معلم درباره‌ی توصیف صحنه‌ای سوال می‌کند و

دانش‌آموزان با زبان خود پاسخ می‌گویند تفاوت این روش با بحث سقراطی این است که موضوع بحث در این روش ممکن

است از قبل تعیین نشده باشد، در حالی که در روش سقراطی تا حد زیادی موضوع و زمینه‌ی پرسش و پاسخ برای دانش

آموزان شناخته شده و آشنا است. یکی از محدودیت‌های این روش این است که در کلاس‌های پر جمعیت کنترل آن دشوار

است و نیاز به قدرت کنترل و رهبری معلم دارد.

ج) روش بحث گروهی: این روش بهترین نمود عینی برای الگوی کنش متقابل بین معلم و دانش‌آموز محسوب می‌شود و به دانش‌آموز فرصت داده می‌شود تا نظرها و عقاید و تجربیات خود را با دیگر دانش‌آموزان در میان بگذارد. این روش روحیه‌ی انتقاد صحیح را ایجاد می‌کند و کم‌رویی دانش‌آموز را کاهش می‌دهد. از دوره‌ی اول متوسطه می‌توان از این روش استفاده کرد. باید توجه داشت که زمانی که می‌توان از این روش به خوبی استفاده کرد که موضوع مورد بحث، مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان باشد. آنان در این زمینه اطلاعاتی داشته باشند، بحث برای آنان قابل فهم باشد و توانایی انتقاد از دیگران را داشته باشند.

۲- ایفای نقش، قصه گویی و نمایش خلاق:

در دوره‌ی اول متوسطه به ویژه در کتاب فارسی به خوبی می‌توان از نمایش و قصه گویی مناسب با سن نوجوانی استفاده کرد برخی از دروس به گونه‌ای سازماندهی شده‌اند که با هدایت معلم می‌توان مفاهیم مورد نظر را به صورت عینی و محسوس به نمایش گذاشت.

این روش‌ها چنانچه با بحث و تبادل نظر و ارزش‌یابی در کلاس توأم شود می‌تواند عالی‌ترین اهداف آموزش زبان و ادب فارسی را محقق کند بخشی از این اهداف عبارتند از: ایجاد برقراری ارتباط انسانی و عاطفی، نظم بخشی به افکار و گفتار، پرورش قوه‌ی تفکر، استنتاج، رشد و شکوفایی خلاقیت و استعدادهای زبانی و ادبی

همچنین می‌توان از وسایل سمعی و بصری نیز در این روش سود برد مثلاً از طریق CD نوار کاست و ویدئو، مناظری از طبیعت امکان و سخنرانی بزرگان ادبی را نشان داد یا صدای شاعران یا نویسندگان و بزرگان را به گوش دانش‌آموزان رسانید. می‌توان بعضی از شعرهای موزون و آهنگین را به صورت سرود اجرا و آموزش داد.

۳- روش‌های گروهی: از روش‌های گروهی به چهار روش ذیل اشاره‌ی کوتاهی می‌شود:

الف) روش کارآیی تیم:

دانش‌آموزان را به گروه‌هایی تقسیم می‌کنند و هر یک از اعضای گروه تکلیف مشخص شده را به طور انفرادی می‌خواند بعد به سوال‌های آزمون که در اختیار او قرار می‌دهند پاسخ داده و سپس در گروه نیز درباره‌ی پاسخ‌های خود گفتگو می‌کنند و دلایل انتخاب یا رد آن را ارزیابی می‌کنند در مرحله بعد، کلید سوال‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد و اعضای گروه درک عمیقی از بهترین پاسخ به دست می‌آورند. بعد اعضای گروه پاسخ‌های فردی و گروهی را نمره گذاری نموده و نمره‌ی موثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کنند از این روش در کلاس‌های فارسی و تدریس حوزه‌های مختلف از قبیل متن درس‌ها، انجام تمرین‌ها، املا و انشا، دستور و آرایه‌ها می‌توان بهره گرفت.

ب) روش تدریس اعضای تیم:

این طرح، این امکان را می‌دهد که مقدار زیادی از موضوع درسی طی یک دوره‌ی زمانی کوتاه با مطالعه‌ی گروه، تحت پوشش قرار گیرد. در انتخاب متن مورد تدریس باید در نظر داشت که متن به بخش‌های مستقل از یکدیگر قابل تقسیم باشد بخش‌ها نیز از نظر طول و دشواری تقریباً برابر باشند. دانش‌آموز یک بخش از موضوع تعیین شده را مطالعه می‌کند و سپس با هم‌تاهای خود که مسئول بخش مشترکی هستند، دور هم جمع می‌شوند و برای رفع اشکال‌های خود تبادل نظر می‌کنند سپس به گروه خود بر می‌گردند و به ترتیب از اول بخش تا آخر بخش به نوبت تدریس می‌کنند.

ج) روش قضاوت عملکرد:

در این طرح کسب درک روشنی از معیارها، آنان را قادر می‌سازند تا کیفیت کار خویش را مورد قضاوت قرار دهند. در این صورت می‌توانند تا حدودی از ارزیابی کارشان توسط دیگران بی‌نیاز شوند. سپس هر شخص کار خویش را ارائه می‌دهد اعضای گروه کار هر فرد را با دیگری و با معیارهایی که فرا گرفته‌اند مقایسه می‌کنند هر فرد، انتقادهایی را که به کارش شده است، دریافت می‌کند مثلاً معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد

تا ویژگی‌های یک شعر خوب را بیان کرده و جمع بندی کنند. پس از بیان نظرات مختلف توسط گروه‌ها، معلم معیارهای علمی را ارائه می‌دهد و بدین ترتیب آن‌ها عملکرد خود را مورد تجدید نظر و ارزیابی قرار می‌دهند.

۴- روش روشن سازی طرز تلقی:

اولین مرحله در روشن سازی طرز تلقی، به فراگیران کمک می‌کند تا آنان با پاسخ دادن به یک سوال و یا تکمیل یک جمله طرز تلقی خود را ارزیابی کنند سپس فراگیران دور هم جمع می‌شوند تا این طرز تلقی را مورد بررسی قرار دهند و به کمک شرایط شناخته شده و اطلاعاتی که در اختیار دارند روی بهترین طرز تلقی به توافق برسند، سپس هر فرد پاسخ خود را ارائه می‌دهد تا مورد ارزیابی قرار گیرد. طرز تلقی افراد پس از بحث نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا مشخص شود که آیا تغییری رخ داده یا خیر؟ بنابراین، این روش فراگیران را قادر می‌سازد که کشف کنند: آیا طرز تلقی‌شان بر یک پایه محکم از حقایق، اطلاعات و منطق استوار است؟

(ارزش‌یابی فارسی)

ارزش‌یابی تکوینی (۲۰ نمره): آزمون تکوینی (مستمر) می‌تواند شامل موارد زیر باشد.

- ❖ روخوانی متن با رعایت آهنگ و لحن، درک مطلب، خود ارزیابی، دانش‌های زبانی و ادبی
- ❖ کار گروهی، حفظ شعر، مطالعه و کتاب خوانی و پژوهش، توانایی در سخنوری و فن بیان، پاسخ به فعالیت‌ها و تمرین‌ها، شعرخوانی و روان خوانی.

یادآوری: نمره‌ی هر یک از ریز مواد بالا به تشخیص معلم و متناسب با شرایط کلاس و درس تعیین می‌شود.

ارزش‌یابی پایانی (۲۰ نمره)

خواندن: ۱۰ نمره (روخوانی ۵+ درک مطلب ۵)

شناخت واژگان در جمله: ۳ نمره (مترادف، مخالف، شبکه‌ی معنایی شامل: مراعات نظیر، ارتباط معنایی زنجیره‌ی معنایی واژگان)

دانش‌های زبانی و ادبی: ۵ نمره (دانش زبانی ۲+ دانش ادبی ۲+ تاریخ ادبیات ۱ نمره)
حفظ شعر: ۲ نمره

نمره نهایی: میانگین ارزش‌یابی تکوینی و پایانی (۲۰=۲۰: ۲۰+۲۰=۴۰)

یادآوری: در هر نوبت به دلخواه دانش‌آموز، فقط یک شعر حفظی خواسته شود.

(راهنمای استفاده از دفتر ارزش‌یابی دروس فارسی، املا و آموزش مهارت‌های نوشتاری)

۱- در ردیف نوع فعالیت، دبیران محترم می‌توانند هر فعالیتی که در کلاس انجام می‌دهند مانند پرسش‌های تدریجی، تدریس و تکالیف درسی و ... را ذکر نمایند.

۲- در ستون نمره‌ی فعالیت‌های فردی یا گروهی دبیران محترم می‌توانند با توجه به نوع فعالیتی که به دانش‌آموزان واگذار می‌نمایند اعم از فعالیت‌های خارج از کلاس، پوشه‌ی کار، پژوهشی، ارائه‌ی گزارش و ... می‌باشد برای دانش‌آموزان نمره‌ای را درج نمایند.

۳- میانگین نمره کلاسی از مجموع نمرات داده شده به دانش‌آموزان در طول هر نوبت به دست می‌آید و میانگین نمره‌ی این ستون با نمره‌ی فعالیت‌های فردی یا گروهی به عنوان نمره‌ی ارزش‌یابی محسوب خواهد شد.

۴- نمره‌ی پایانی (امتحان) با نمره‌ی ارزش‌یابی مستمر که میانگین این دو به عنوان نمره‌ی نوبت تعیین می‌شود.

- ۵- در جدول گروه بندی دانش‌آموزان، دبیران می‌توانند دانش‌آموزان را مطابق با تعداد آنان به گروه‌های نسبی تقسیم نمایند و به جای نام آنان شماره‌ی ردیف آن‌ها را نیز می‌توان درج نمود.
- ۶- تقویم زمان‌بندی دروس برای تدریس (بودجه‌بندی) بر عهده‌ی دبیران محترم می‌باشد.
- ۷- برای گروه بندی دانش‌آموزان در درس‌های املا و آموزش مهارت‌های نوشتاری فقط یک جدول پیش‌بینی شده که دبیران محترم می‌توانند از همین جدول برای هر دو نوبت اول و دوم استفاده نمایند.

